

QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI

ILMIY-ELEKTRON JURNALI
1-SON

KOKAND UNIVERSITY | **2023**
HERALD | **VOLUME №1**

**QO‘QON
UNIVERSITETI
XABARNOMASI
1-SON**

**KOKAND
UNIVERSITY
HERALD
VOLUME 1**

**ВЕСТНИК
КОКАНДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТ
ВЫПУСК 1**

1/2023

QO'QON UNIVERSITETI

XABARNOMASI

Ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

G'.E.Zaxidov

Bosh muharrir:

Sh.R.Ruziyev

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

A.A.Yusupov

Tahririyat hay'ati:

1. I.f.d., prof., S. G'ulomov (O'z.R. Fanlar Akademiyasi)
2. DSc., prof., Sh. I. Mustafakulov
3. DSc., Mark Rozenbaum (AQSH)
4. PhD., I. Bobojonov (IAMO, Germaniya)
5. PhD., N. Djanibekov (IAMO, Germaniya)
6. PhD., K. Akramov (IFPRI, AQSH)
7. PhD., N. Yusupov (Woosong University, J.Koreya)
8. DSc., D. Xosilova (University of Wyoming, AQSH)
9. I.f.d., prof., B. Salimov (TDIU)
10. I.f.d., prof., K. Axmedjanov (KIUT)
11. I.f.d., prof., N. Maxmudov (TDIU)
12. PhD., Sh. Aktamov (Singapur universiteti)
13. I.f.d., prof., U. Gafurov (TDIU)
14. I.f.d., prof., X. Qurbonov (TDIU)
15. F.f.n., dotsent D. Xodjayeva (QDPI)
16. I.f.n., dotsent, N. Urmonov (TDIU)
17. F.f.d., prof., Sh. Shaxobidinova (ADU)
18. F.f.d., prof., M. Umarxodjayev (ADU)
19. I.f.n., dotsent, J. Qambarov (FarPI)
20. PhD, dotsent, D. Rustamov (ADU)
21. I.f.n., dotsent, A. Islamov (Qo'qon universiteti)
22. PhD., M.Najmiddinov (Qo'qon universiteti)

Qo'qon universiteti xabarnomasi

("Вестник Кокандского университета – Kokand University Herald") ilmiy-elektron jurnali Qo'qon universiteti Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2020-yil 10- oktabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №1138 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-1695 ISSN-raqami olingan.

© "Kokand University" – 2023

Tahririyat manzili:

150100, Farg'ona viloyati, Qo'qon shahri, Turkiston ko'chasi, 28 a-uy, 1-xonadon

Mundarija:/Outline:

Iqtisodiyot / Economy			
1.	K. Konstantin	Factors and vector of the development of institutions in the sme sector of the national economy	3-7
2.	B. Khursanaliyev	The impact of population growth on the country's economic development	8-11
3.	N. Sharapova	Network analysis of social media research in entrepreneurship development	12-15
4.	M. Абдуллаев	Тенденции и перспективы развития сферы услуг в узбекистане	16-20
5.	Г. Карабаева	Стимулы развития малого бизнеса для повышения качества жизни населения	21-24
6.	A. Вахромов	Problems of the digitalization process in networks and sectors of the economy	25-28
7.	Sh. Dexkanov	Qurilish materiallari sanoati aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv mexanizmi samaradorligini oshirish	29-34
8.	N. Karimova	Analysis of the current state of retail advertising: a systematic mapping study	35-38
9.	O. Isaev	Внедрение международных стандартов при исламском финансировании в узбекистане	39-42
10.	J. Nuritdinov, A. Abdullayev	O'zbekistonning jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish uchun uzoq yo'li va xitoy tajribasi	43-47
11.	J. Qodirov	Davlat-xususiy sherikchiligi asosida amalga oshirilgan loyihalarning investitsiyaviy samaradorligini oshirishda soliq va sug'urtalashning o'rni	48-50
12.	S. Rustamova	Korxonalarda qabul qilingan qarorlarni boshqaruv samaradorligiga ta'sirini iqtisodiy matematik modellashirish	51-56
13.	A. Sattorov	Auditorlik tashkilotlari tomonidan auditorlik tekshiruvlari o'tkazish jarayonida dalillarni to'plash ahamiyati va zaruriyati	57-60
14.	B. Turanboyev Sh. Nishonkulov	Does inflation significantly affect stock investments and their price?	61-64
15.	A. Xojayev	Oliy ta'lim muassasalarida byudjetdan tashqari faoliyatidagi daromadlari va xarajatlari hisobini takomillashtirish yo'llari	65-68
16.	M. Xomidov	Mamlakatimiz iqtisodiyotini takomillashtirish jarayonida innovatsiyalarni joriy etishning o'rni	69-72
17.	N. Yuldasheva, A. Umarov, A. Abdullayev	Sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyot rivojlanishi	73-75
18.	A. Yusupov	O'zbekiston iqtisodiy sharoitida inson resurslaridan foydalanishdagi faoliyat turlari	76-78
19.	M. Turg'unov	Oziq-ovqat sanoati korxonalari faoliyatini boshqarishda ekonometrik prognoz ko'rsatkichlaridan foydalanish	79-83
20.	D. Мамаюсупова	Мамлакатизда давлат-хусусий шериклиги асосида туризмни барқарор ривожлантириш истиқболлари	84-90
21.	K. Ахмеджанов Ф. Зайниев	Аҳоли даромадлари ва харажатлари балансига жисмоний шахслар даромад солигининг оптимал таъсирини таъминлаш йўллари	91-96
Pedagogika / pedagogy			
22.	Sh. Jumanova	Peyzajning ijtimoiy - psixologik motivni anglatishdagi o'rni	97-99
23.	O. Kasimova	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining ijodiy faoliyati jarayonida pedagogik improvizatsiyaning o'rni	100-102
24.	B. Safarov	Xalqaro baholash dasturlari (pirls) asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarinining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish	103-105
25.	A. Тангриев	Малакали дзюдочиларни тайёрлашда буралиб улоқтириш бўйича малака тавсиялар	106-111
Lingvistika / Linguistics			
26.	D. Azimova D. Solidjonov	Learning english language as a second language with augmented reality	112-115
Qishloq xo'jaligi / Agriculture			
27.	A Xatamov X. Jabborov	«BUXOROISHARIF» zavod tipining asosiy xususiyatlari	116-118

МАМЛАКАТИЗДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЛИГИ АСОСИДА ТУРИЗМНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Мамаюсупова Диловархон Бегматовна

иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори

ku.mamayusupova@gmail.com

МАҚОЛА НАҚИДА

ANNOTATSIYA

Qabul qilindi: 24-mart 2023-yil

Tasdiqlandi: 26-mart 2023-yil

Jurnal soni: 1

Maqola raqami: 20

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v6i6.257>

KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/ keywords

туризм, барқарорлик, хорижий тажрибалар, қиёсий таҳлил, давлат-хусусий шериклиги, ҳудудларнинг туристик салоҳияти

Ушбу мақолада ДХШ механизмини туризмда тадбиркорликни барқарор ривожлантириш воситаси сифатида асосланган ва ушбу механизмни ривожлантиришнинг хорижий тажрибаларини қиёсий ўрганган ҳолда Ўзбекистонда қўллаш мумкин бўлган жиҳатлари ёритилган.

Кириш. Жаҳоннинг ривожланган мамлакатларида иқтисодиётнинг жадал ва барқарор ўсишини таъминлашда туризм соҳасидан самарали фойдаланишга алоҳида эътибор берилмоқда. Халқро миқёсдаги рақобат жараёнларининг кескинлашуви, пандемия ва глобал даражадаги беқарорлик соҳада жиддий муаммоларни келтириб чиқармоқда. «2020 йилда халқро туризм 72 фоизгача пасайиб, 2019 йилдагига қараганда дунё мамлакатларида 900 млн. сайёҳлар кам қабул қилган ёки 935 млрд. АҚШ доллари миқдорига туризм экспорти даромадлари пасайганини кузатиш мумкин. Бундай пасайиш Осиё-Тинч океани минтақасида 82 фоизни, Яқин Шарқда 73 фоизни ва Африкада 69 фоизни ташкил этган»⁶². Туризм ривожланишини қўллаб-қувватлаш, туристик салоҳиятдан самарали фойдаланиш, соҳадаги муаммоларни ҳал этишда давлат-хусусий шериклиги механизмидан фойдаланиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Жаҳонда янги туристик хизматларни йўлга қўйиш, туристик салоҳиятни оширишнинг инновацион механизмларини ишлаб чиқиш, туризм инфратузилмасини ривожлантиришда рақамли платформалардан фойдаланиш кўплаб илмий изланишлар олиб борилмоқда. Туризм хизматлари кўрсатишнинг сифат даражасини ошириш, аҳоли ўртасида туризмни тарғиб қилишнинг инновацион усулларини қўллаш, туристик объектларга инвестицияларни рағбатлантириш, ҳудудларда ва тармоқларда туристик салоҳиятни оширишда давлат-хусусий шериклиги (ДХШ) механизмларидан самарали фойдаланиш йўналишларини белгилаш ва туристик кластерлар орқали миллий иқтисодиётда соҳани ривожлантириш устувор тадқиқот йўналишларидан ҳисобланади.

Адабиётлар шарҳи. Туризм фаолиятини бошқаришнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш масалалари хорижлик олимлар Ф.Тейлор, П.Друкер, М.Портер, И.Гордон, М.Уэйтс, Д.Вольф, М.Энрайт ва бошқаларнинг илмий тадқиқотларида ўз аксини топаган⁶³.

Ўзбекистонда туристик фаолиятнинг барча соҳалари, хусусан давлат тузилмалари ҳамда шаклланаётган хусусий туристик бизнес субъектлари доирасида янги йўналишларини излаб топиш, туристик

хизматлар соҳасини кенгайтириш, ихтисослашувни чуқурлаштириш масалаларига кенг эътибор қаратилмоқда. Шундай бўлишга қарамасдан таклиф қилинаётган туристик хизматлар пакетини халқро талаблар ва стандартларга даражасига етказиш учун кўплаб ислохотлар амалга оширилиш лозим. Буни амалга оширишда ДХШ механизмидан фойдаланиш ислохотлар самарадорлигини таъминлайди. Чунки иқтисодиётнинг глобал ва ижтимоий соҳаларида ДХШ ү ёки бу тарзда давлат ташаббуси сифатид қараб келинаётган бўлса, реклама, меҳмонхона бизнеси ва туризм каби йўналишлар ривожда бизнес учун устувор аҳамият касб этади⁶⁴. Бироқ муҳим аҳамиятга эга бўлган ҳудудлар брэндини шакллантиришда хусусий капитал томонидан ишлаб чиқилган наразарий асосларга таяниш, бошқа томондан эса, фақат давлат тузилмаларининг ҳаракатлари ва маблағлари ҳисобига амалиётга татбиқ этилиши самарали бўлмайди⁶⁵.

Замонавий глобаллашув шароитларида ДХШ туризмни барқарор ривожлантириш воситаларидан бўлиб, жаҳон иқтисодиётидаги устувор тенденциялардан бири бу туризм саноатининг барқарор ривожланишга ўтиши саналади. Исталган бир мамлакатда туризм соҳасини мутаносиб ва барқарор ривожлантириш, нафақат соҳа ривожини учун шароитлар яратиш, балки соҳа тараққиётининг оқибатларини ҳам кўзда тутиш керак⁶⁶.

Мураккаб вазифани ҳал қилиш – салбий оқибатларни камайтириш ва ижобий натижалардан максимал даражаси самарали фойдаланиш талаб этилади. Туризм саноатини жадал ривожлантириш- бу мураккаб ижтимоий-иқтисодий тизим сифатида ресурслар ва маданий меросдан оқилон фойдаланишни назарда тутати⁶⁷.

ДХШ механизми нафақат восита, балки туризмни барқарор ривожлантиришда муҳим бўғин, зарурий шарт ҳисобланади. Хусусий сектор ва давлат шериклигисиз туризмни барқарор ривожлантириш мақсадларига эришишнинг имконсиз бўлиб кўринади⁶⁸.

ДХШ иқтисодиёт субъектларининг ихтиёрийлиги, ташаббуслари, ички мотивацияларига асосланган фаолияти натижасида амалга оширилади. Шу сабабли иқтисодий механизмлардан

⁶² <http://www.finmarket.ru/database/news/5378250>

⁶³ Тейлор Ф. Принципы научного менеджмента / Пер. с англ. – М.: Контроллинг, 1991. – 104 с.; Друкер П. Посткапиталистическое общество. Новая постиндустриальная волна на Западе / Пер. с англ. – М.: Academia, 1999. – 288 с.; Друкер П. Практика менеджмента / Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2007. – 398 с.; Друкер, П. (1977). People and Performance: The Best of Peter Drucker on Management. New York: Harper & Row. 317 p.; Porter, M.E. 1998. Clusters and the new economics of competition. Harvard Business Review 76 (6): 77-90.; Porter M. Competition. Moscow: Publishing House Williams. – 2001. – P. 207.; Gordon, I. and McCann, P. 2000. Industrial clusters: complexes, agglomeration and or social networks? Urban Studies 37 (3): – p. 510.; Waits, M.J. 2000. The added value of the industry cluster approach to economic analysis, strategy development, and service delivery. Economic Development Quarterly 14 (1): 35-50.; Wolfe, D. 2003. Clusters from the inside out: lessons from the Canadian study of cluster development. Paper presented at the DRUID summer conference.

Copenhagen, June 12-14, 2003.; Enright M.J. Why Clusters are the Way to Win the Game? // Word Link. 1992. July/August. No 5. P. 24-25.

⁶⁴ Слинков В.Н. Первокласный сервис. Стратегия, тактика, оценка. Практические рекомендации. – М.: Издательство КНТ, 2008. – 272 с.

⁶⁵ ЧернатонидеЛ. От видения бренда к оценке бренда. Стратегический процесс роста и усиления брендов. –М.: Издательство Группа ИДТ, 2007. – 310 с.

⁶⁶ <https://naukarus.com/rol-turizma-v-ekonomike-azerbaydzhana>

⁶⁷ Гуляев В.Г., Селиванов И.А. Туризм: экономика, управление, устойчивое развитие. – М.: Советский спорт, 2008. – 280 с.

⁶⁸ <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennoe-regulirovanie-razvitiya-turizma-v-azerbaydzhanе>

фойдаланишнинг асосий мақсади бизнес ва ҳоқимиятни туризмнинг ривожланишига бўлган ўз қарашларини ўзгартиришга мажбур қилиш эмас, балки ҳўжалик юритувчи субъектларни туризмни барқарор ривожлантириш мақсадида фаолиятни амалга оширишни рағбатлантиришдан иборат бўлиши лозим. Давлат бун ҳўжалик юритувчи субъектлар учун иқтисодий жиҳатдан фойдали қилиб қўйиши талаб қилинади.

ДХШ механизмининг туризм учун аҳамияти давлат ва туристик компанияларда аҳолининг турмуш даражаси ва сифати, ҳудуднинг барқарор туристик, ижтимоий-иқтисодий ва экологик ривожлантириш масалаларига тегишли бўлган умумий манфаатдорликнинг мавжудлиги билан асосланади⁶⁹.

Шунингдек, бунда давлатнинг роли ижтимоий аҳамиятга молик соҳаларга туризмнинг таъсирини кўчатириш ва ҳудудларга туристик оқимнинг ўсиши, туризм ривожланиши барқарор характерга эга бўлишига хизмат қилишида намоён бўлади. Натижада туризм билан ижтимоий ва туристик аҳамиятга молик соҳалар (масалан, экология, табиатни муҳофаза қилиш, сув транспорти хизматлари, меъморлик обидларини тиклаш, ижтимоий инфратузилма ва б.) ўзаро ривожлантириш механизми яратилади.

Турмаҳсулот таркиби уни шакллантиришда давлат иштирокига алоҳида эътибор қаратиш талаб қилинади, Ўзбекистон Республикасининг «Туризм тўғрисида»ги⁷⁰ Қонунида туристик ресурслар сифатида тегишли ҳудуднинг табиий-иқлим, соғломлаштириш, тарихий-маданий, маърифий ва ижтимоий-маиший объектлари мажмуини келтирилиш хусусий субъектларнинг улардан фойдаланишда давлат билан ҳамкорлик қилиши лозимлигини асослайди⁷¹.

ДХШ ташқи ва ички туризм учун туристик маҳсулот шакллантирувчи туроператорлар уюшмаси ташкил қилгани ҳолда ҳамкорликка эга бўлган корхоналарни рақобатчиларига нисбатан устунлигини таъминлаши ушбу механизмининг аҳамиятини оширади. Шериклик аъзолари – давлат, бизнес ва аҳолида аниқ белгиланган манфаатлар мавжудлиги туризм соҳасида ДХШ механизми ривожланишининг энг муҳим шarti ҳисобланади.

Шуни алоҳида айтиш жоизки, энг аввало, давлатнинг туризм соҳасидаги манфаатлари, ички ва ташқи туризмни ривожлантиришдан иборат бўлиб, унинг дивиденд сифатидаги оладиган иқтисодий ва ижтимоий фойдалари билан асосланади⁷².

Тадқиқот методологияси. Туризмни ўрганиш, мамлакатга янги сайёҳларни жалб этиш, туристлар ташрифи барқарорлигини таъминлаш ва уларга етарли даражада сифатли хизмат кўрсатиш кўплаб мамлакатларнинг асосий мақсадларидан бирига айланб келмоқда. Биз ушбу тадқиқотимизда солиштириш, таққослаш, кузатиш ва қиёсий методлардан кенг фойдаландик. Иккиламчи манбаъларни ўрганиб чиқиш ва уларни таҳлил қилиш орқали баъзи маълумотларга изоҳлар келтирдик ҳамда қўйида келтириб ўтилган натижаларни олдик. Юқорида таъкидланган методлардан фойдаланган ҳолда ўнлаб адабиётлар таҳлил этилди ҳамда тегишли ҳулосаларга келинди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси. Бугунги замонавий глобаллашган дунёда, туризм ташқи иқтисодий фаолиятни кенгайтирувчи ва жалб қилувчи энг йирик, жуда тез ривожланаётган динамик иқтисодий тармоқлардан бири ҳисобланади⁷³. Туризм маҳаллий иқтисодиётни диверсификациялашга, хорижий валюта оқимини ошириш орқали тўлов балансини яхшилашга, минтақаларни ривожлантиришга, бандликни таъминлашга, даромадларни оширишга, ўй ҳўжаликлари истеъмолини рағбатлантиришга хизмат қилади⁷⁴.

Тадқиқотлардан маълум бўлишича қашшоқлик, ишсизлик ва малакали кадрлар етишмаслиги каби кўплаб ижтимоий муаммолар минтақанинг туризм сектори ошиши билан яхшиланиши мумкин. Туризм юқори мултипликацион таъсирга эга ва минтақага ташқаридан сарфларни жалб қилганлиги сабабли маҳаллий иқтисодиётда «экспорт» яратувчиси вази фасини бажаради. Агар ҳудуд тўғри танланган ва юқори сифатли экологик ҳолат, табиий манзараларга эга бўлса туризмни тезда ривожлантириш мумкин. Фақат маҳаллий ҳоқимият кичик бизнес ва бошқа манфаатдор томонлар учун тадбиркорликни ривожлантиришга қулай шароит яратиши керак бўлади⁷⁵.

Ўзбекистонда хорижий валюта тушумини ошириш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва даромадларини ошириш, минтақаларда ижтимоий-иқтисодий ривожланишини кўчатириш мақсадида туризм соҳасини давлат томонидан қўллаб – қувватлаш, туризм билан шуғулланувчи корхоналарга турли имтиёз ва преференциялар бериш, шунингдек, соҳа инфратузилмани шакллантириш бўйича бир қатор ислохотлар жадал суръатлар билан давом эттирилмоқда⁷⁶.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 январдаги «Ўзбекистон Республикасида туризмни жадал ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ 5611 сонли Қарорида «2019-2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожлантириш Концепцияси»га мувофиқ Европа ва Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатлари билан товар айланмаси, ташиладиган йўловчилар сони ва инвестицияларни кўпайтириш учун республикадаги транспорт алоқа тизимини тубдан яхшилаш мақсадида хорижий алоқаларни янада мустақамлашга алоҳида эътибор берилди⁷⁷.

Туризм истиқболли соҳалардан бири сифатида нафақат мамлакатда ижтимоий-иқтисодий ривожланишни таъминлаш драйвер балки ҳар бир ҳудудда ижтимоий муаммоларни бартараф этиш воситаси сифатида қаралмоқда. Бунинг учун ҳар бир ҳудуднинг туристик салоҳиятини инobatга олган ҳолда туризмни ривожлантириш бўйича чора-тадбирлар ишлаб чиқилмоқда. Хусусан, Фарғона вилояти мамлакатда юқори туристик салоҳиятга эга бўлган ҳудудлардан бири ҳисобланиб, ҳудудда туризмни ривожлантириш бўйича Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 3 октябрдаги «Фарғона вилоятининг туристик салоҳиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 843-сон Қарори қабул қилинган. Мазкур қарорнинг қабул қилиниши Фарғона вилоятининг туристик салоҳиятини янада ривожлантириш ҳамда ундан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, ҳудудга хорижий ва маҳаллий туристларни кенг жалб қилиш учун қулай шароитлар яратиш, замонавий инфратузилмани жадал ривожлантиришни таъминлаш, кўрсатилаётган туризм, меҳмонхона ва транспорт хизматларини кенгайтириш ва уларнинг сифатини оширишга хизмат қилди⁷⁸.

Кейинги даврда мамлакатимизда туризм соҳасини ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган чора тадбирлар натижасида соҳага оид кўрсаткичларнинг ижобий ўзгариши ва кескин ошиши кузатишмоқда. Биз 2020 йилда пандемия сабабли энг кўп зарар кўрган соҳалардан бири туризм эканлигини ҳамда туризм соҳаси кўрсаткичларида кескин пасайиш кузатишганлигини инobatга олган ҳолда, мамлакатимизда кейинги даврларда туризмнинг умумий ривожланиш тенденциясини 2017-2021 йиллар маълумотлари асосида қараб чиқишда ва пандемия натижасидаги таъсирларни алоҳида баҳолашга қарор қилдик.

Туризмни ривожланиш даражасини ифодалашда унинг ЯИМни шакллантиришга таъсири кўрсаткичидан фойдаланилади. Туризм юқори ривожланган давлатларда бу кўрсаткич 60-70 фоизни ташкил

⁶⁹ <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennoe-regulirovanie-razvitiya-turizma-v-azerbaydzhanе>

⁷⁰ Ўзбекистон Республикасининг «Туризм тўғрисида»ги Қонунида. 1999 йил 20 август. (www.lex.uz)

⁷¹ Бабажанова Л.Ш.Актуальные аспекты устойчивого развития территорий Республики Узбекистан. <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-aspekty-ustoychivogo-razvitiya-territoriy-respubliki-uzbekistan>

⁷² <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennoe-regulirovanie-razvitiya-turizma-v-azerbaydzhanе>

⁷³ Creaco, S. & Querini, G. (2003). The role of tourism in sustainable economic development. Presentation at the 43rd congress of the European Regional Science Association, 27 to 30 August 2003, Jyväskylä, Finland.; Reddy, P.C., Basha, A.M.M. & Kumar, M.V. (2014). A study on tourism and poverty reduction. International Journal of Trade and Global Business Perception, 5 (1), 754-758.

⁷⁴ Creaco, S. & Querini, G. (2003). The role of tourism in sustainable economic development. Presentation at the 43rd congress of the European Regional Science Association, 27 to 30 August 2003, Jyväskylä, Finland.; Steiner,

C. (2006). Tourism, poverty reduction and the political economy: Egyptian perspectives on tourism's economic benefits in a semi-rentier state. Tourism Hospitality Planning and Development, 3 (3), 161-177.

⁷⁵ Meyer D.F., Meyer N., The role and impact of tourism on local economic development: A comparative study. African Journal for Physical, Health Education, Recreation and Dance (AJPHERD) Volume 21(1:1), March 2015, pp. 197-214.

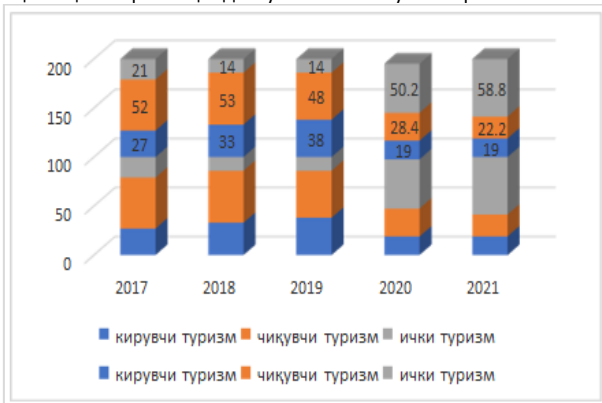
⁷⁶ Рузиев Ш.П., Ўзбекистонда туризмни ривожлантириш масалалари (хорижий тажрибалар асосида), «Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar» ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 2020 yil

⁷⁷ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида туризмни жадал ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги 2019 йил 5 январдаги ПФ-5611 Фармони.

⁷⁸ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 3 октябрдаги «Фарғона вилоятининг туристик салоҳиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 843-сон Қарори

қилади. Мазкур кўрсаткичнинг Ўзбекистонда ҳам ижобий ўзгариши таъминланган бўлиб, кейинги йилларда 2017 йилдаги 2,9 фоиздан 3,4 фоизгача ошиши таъминланди⁷⁹. Табиийки бу мамлакатнинг мавжуд туризм салоҳияти ҳамда ушбу салоҳиятдан самарали фойдаланиш билан бевосита боғлиқ ҳисобланади. Шу ўринда мамлакатнинг туризм салоҳиятини ифодаловчи баъзи кўрсаткичлар ва уларнинг кейинги йиллардаги динамикасига тўхталиб ўтилди.

Кейинги даврда мамлакатимизда ташриф буюрувчилар сони 2021 йилга келиб 2017 йилга нисбатан 1,4 баробарга камайиб, 1 881 300 кишини ташкил қилган. Бироқ ушбу ташриф буюрувчиларни таркибий қисмлари бўйича ўзгаришларга эътибор қаратиш, вазиятга янада тўлароқ баҳо бериш ҳамда ўзига хос бўлган ривожланиш

1-расм. Жами ташриф буюрувчиларнинг таркибий қисмларининг ўзгариши⁸⁰

тенденцияларини кузатиш имкониятини яратиб беради. Пандемия йилларида пасайиш суръатлари чиқувчи туристлар сонидан кузатилиб, уларнинг сони 2021 йил 2195000 кишини ташкил этгани ҳолда, 2017 йилга нисбатан 2,4 баробарга камайган. Пандемия йилларида ички туризм салмоғининг 2017 йилга нисбатан 2,45 баробарга ошганлигини кузатиш мумкин.

Натижада мос равишда жами ташриф буюрувчилар таркибида кирувчи, чиқувчи ҳамда ички туризмнинг улушини ўзгариши таъминланган. Яъни чиқувчи ва ички туризм бўйича ташриф буюрувчилар сонидаги ўсиш жамига нисбатан паст бўлганлиги сабабли улар улушининг камайиши кузатирилган (1-расм).

2017-2019 йилларда энг юқори улуши чиқувчи туризм ҳиссасига тўғри келиб, жами ташриф буюрувчиларнинг ярмидан ошиғини ташкил қилган, 2018 йилгача мазкур кўрсаткичнинг ошиши кузатирилган бўлсада, кейинги даврдаги ўзгаришлар натижасида, 2021 йилга келиб олдинги йилларга нисбатан пасайгани ҳолда 22,2 фоизни ташкил қилган.

Ички туризмни ривожлантириш бўйича қатор амалий ишлар олиб борилаётганлиги натижасида унинг миқдор жиҳатдан ошиши таъминланмоқда, 2020-2021 йилларда ички туризмнинг улуш жиҳатдан кўтарилиши кузатирилди. Натижада, энг юқори ва ижобий ўзгаришлар ички туристлар ҳиссасига тўғри келгани ҳолда, уларнинг улуши 2017-2021 йилларда 34,8 фоизга ошган.

Туризмни ривожланишида туристик инфратузилманинг ривожланган ҳолати ҳамда туристларга хизмат кўрсатувчи корхона ва ташкилотлар сони уларнинг сифати аҳамиятли эканлигини инobatта олган ҳолда айнан, кирувчи туризм ривожидан уларнинг ролини баҳолашди (1-жадвалга қаранг).

1-жадвал

Кирувчи туристларга туристик фирма ва ташкилотлар томонидан хизмат кўрсатишнинг қамрови даражаси⁸¹

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	2017	2018	2019	2020	2021	2017 йилга нисбатан, (+,-)
Кирувчи туризм	сони	2690074	5346219	6748512	1504100	1881300	- 808779
Туристик фирма ва ташкилотлари томонидан	сони	167394	224796	348731	89193	118710	- 48694
	улуши	6,22	4,20	5,17	5,93	6,31	+ 0,09
Меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситалари томонидан	сони	615865	932602	1094231	277356	378706	-237159
	улуши	22,89	17,44	16,21	18,44	20,13	-2,76
Санатория ва курорт муассалари томонидан	сони	8502	17481	24505	5264	7337	-1165
	улуши	0,32	0,33	0,36	0,35	0,39	-0,07
Дам олиш ташкилотлари ва туристик базалар томонидан	сони	14566	25856	53339	13687	21070	6504
	улуши	0,54	0,48	0,79	0,91	1,12	0,48

2017 йилда жами кирувчи туристларнинг 6,22 фоизига туристик фирма ва ташкилотлар томонидан хизмат кўрсатилган бўлса, бироқ 2021 йилга келиб мазкур кўрсаткич 6,31 фоизни ташкил этган. Меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситалари томонидан кирувчи туристларга хизмат кўрсатиш даражаси эса мос равишда 22,89 ва 20,13 фоизни ташкил қилган. Санатория ва курортлар, дам олиш ташкилотлари ва туристик базаларнинг кирувчи туристларга хизмат кўрсатишдаги улушини жуда ҳам кам эканлигини кузатиш мумкин. Бундан кўринадики мамлакатимизда туризмни ривожлантириш

бўйича таъминланаётган ижобий кўрсаткичлар салоҳиятимиздан тўлиқ фойдаланаётганимизни билдирмайди, шунингдек кирувчи туристлар ичида туризмнинг етакчи ва сердаромад йўланилиш бўлган дам олиш ва ҳордиқ чиқариш мақсадида келувчилар улуши камлигини рақамлардан кўришимиз мумкин. Юқорида келтирилган муаммоларни сабабли ўрганиш мамлакатимизга кирувчи туристларнинг мақсади бўйича таркибини қараб чиқишни талаб қилади (2-расм).

⁷⁹ <https://knoema.com/atlas/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP?mode=amp>

⁸⁰ Ўзбекистон Республикаси Статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси.

⁸¹ Ўзбекистон Республикаси Статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси

2-расм. Ўзбекистон Республикасига кировчи туристлар сонининг мақсади бўйича таркиби⁸².

Кировчи туристларнинг келишдан мақсади бўйича таркибидан кўринадики, асосий улуши қариндошларга ташрифга тўғри келмоқда. Яъни ушбу кўрсаткич жами кировчи туристларнинг 80-90 фоизини ташкил қилмоқда. Бироқ умумий тенденцияда пандемиягача бўлган даврда ушбу кўрсаткичнинг ҳам ижобий ўзгаришлари кузатишга бўлиб, айнан сайёҳлик мақсадида келувчи туристларнинг улуши деярли икки борабарга ошиши таъминланган. 2021 йилга келиб хизмат юзасидан ташриф буюрувчилар улушида кескин пасайиши кузатилиб 5,9 фоиздан 2,6 фоизгача камайди. Айнан шу йили қариндошларга ташриф буюрувчилар улуши 84,5 фоиздан 80,3 фоизга камайганини қўришимиз мумкин. Пандемия шароитида 2021 йилга келиб, қариндошларга ташриф буюрувчилар улуши пасайиши ҳисобига, тижорат мақсадида келувчи туристлар улуши 3,9 фоизга ўсиб, 4,7 фоизга етди.

Мамлакатимиз туристик салоҳиятини ошириш, соҳанинг сердаромад йўналишларини ривожлантиришда ҳудудларнинг туристик имкониятларини қараб чиқиш, улардан самарали фойдаланиш истиқболли йўналишларни белгилаб олиш муҳим ҳисобланади. Мазкур ҳолатдан келиб чиққан ҳолда, тадқиқот объекти бўлган Фарғона вилоятининг туристик имкониятларини қиёсий таҳлилини амалга оширилди.

Тадқиқот натижаларига кўра, Фарғона вилоятида туризмнинг ривожланишини коникарли даражада дейиш қийин. Хусусан мамлакатдани туристик фирма ва ташкилотлар сонидан вилоят улуши анча кичик миқдорга эга бўлиб, 3,3 фоизни ташкил қилади. Хизмат кўрсатилган ташриф буюрувчилар сонига нисбатанган улуши янада кичик бўлиб, 0,2 фоизга тенг, шу билан бирга ушбу хизмат кўрсатилганларнинг деярли барчаси ички туризм ҳиссасига тўғри келмоқда. Вилоятнинг туристик салоҳиятини баҳолаш мақсадида баъзи кўрсаткичларга тўхталиб ўтамоқчимиз. Хусусан, вилоят мавжуд меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситалари объектларининг 7,7 фоизига, улардаги жойлар бирликлари бўйича 6,3 фоизига эга бўлишига қарамадан жойлаштирилган ташриф буюрувчилар сони бўйича улуши 3,3 фоизни ташкил қилмоқда, холос. Вилоятнинг туризм салоҳиятига нисбатан олинган юқорида келтирилган кўрсаткичларни талаб даражасида деб бўлмайди⁸³.

Таъкидлаш жоизки, таҳлилларимизга кўра, вилоятнинг мавжуд туристик имкониятлари ҳамда ушбу йўналишда амалга оширилган таҳлил натижаларига асосланган ҳолда туризмнинг дам олиш ва ҳордик чиқариш йўналишлари воҳа учун айнан мақбул ва истиқболли ҳисобланади. Буни инобатга ҳолда вилоятда ушбу йўналишларда ривожланиш динамикасининг қиёсий таҳлилини қараб чиқамиз (3-расм).

3-расм. Вилоятда дам олиш ва туристик базалар, санатория ва курорт муассасалари улушини ўзгариш динамикаси⁸⁴

Вилоятда дам олиш ва туристик базалар ушлуши жамига нисбатан пасаймоқда. 2021 йилга келиб 3,9 фоизни ташкил қилгани ҳолда 2017 йилга нисбатан улунинг 3,3 бирликка камайган. Бунинг асосий сабабларини ўрганиш натижаларига кўра, вилоятда дам олиш ва туристик базалар сони ўзгаришсиз қолган, 2018 йилда биттага ошган, аммо 2019 йилга келиб қайтадан 18 тага тушиб қолган. Пандемия йилларида уларнинг сони ўзгармаган. Шунинг таъкидлашимиз мумкинки, 2017-2021 йиллар мобайнида мамлакатдаги дам олиш ва туристик базалар сонидан кескин ўсиш кузатилиб, уларнинг сони 2,1 баробарга ошгани ҳолда, 531 тага етган.

Мамлакатда мавжуд санатория-курорт муассасалари объектларининг салмоқли улуши, яъни 17,1 фоизи вилоят ҳиссасига тўғри келади. Улардаги мавжуд жойларнинг эса 14,9 фоизи, хизмат кўрсатилган ташриф буюрув-чиларнинг 28,9 фоизи ҳудуд ҳиссасига тўғри келмоқда. Мавжуд ҳолатдан, вилоятда дам олиш, ҳордик чиқариш туризмни ривожлантириш бўйича имкониятлар юқори бироқ уларга хорижий туристларни жалб қилиш масаласи

оқсаётганлигини кўришимиз мумкин. МДХ яъни қўшни давлатлардан ташриф буюрувчилар сони бўйича улуши анча катта 41,7 фоизга тенг лекин, узоқ хориж давлатларидан ташриф буюрувчилар сони нолга тенглигича қолмоқда. Узоқ хориждан ташриф буюрувчи туристлар сонини ошириш масаласини қараб чиқиш, мавжуд санатория-курорт муассасаларида халқаро талаблар асосида хизматларни ташкил қилиш, уларни замон талаблари асосида реконструкция қилиш, улардани бошқарув тизimini бозор қонуниларига таянган ҳолда йўлга қўйиш масалаларини қараб чиқиш лозим.

Кейинги даврда пандемия таъсирида бутун дунёда хусусан мамлакатимизда туристик хизматлар динамикасида кескин пасайиш кузатишга бир даврда, Фарғона вилоятида туристик хизматларнинг юқори суръатларда ўсиши таъминланган (2-жадвалга қараган).

Шунинг алоҳида таъкидлаш керакки, COVID-19 пандемияси йилларида Фарғона вилоятида меҳмонхона ва хостеллар сони 39 тадан 57 тага етган ва 2021 йилга нисбатан 146 фоизни ташкил этган. Шунингдек, меҳмон уйлари ва квартиралар сони 156 тадан 210 тага етган, ўсиш суръатлари 135 фоиз бўлган.

⁸² Ўзбекистон Республикаси Статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси

⁸³ Ўзбекистон Республикаси Статистика қўмитаси маълумотлари

⁸⁴ Ўзбекистон Республикаси Статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси

Фаргона вилоятида туристик фаолиятни амалга оширувчи фирма ва ташкилотлар динамикаси ва улар фаолияти натижалари⁸⁵

	Туристик фаолиятни амалга оширган фирма ва ташкилотлар сони, бирлик	Хизмат кўрсатилган ташир буюрувчилар, киши	Ҳар бир фирма ва ташкилотга тўғри келадиган ташир буюрувчилар, киши
2017	4	9792	2448
2018	9	9459	1051
2019	17	1557	92
2020	133	4152	31
2021	130	16830	130

Жумладан, туристик фаолиятни амалга оширувчи фирма ва ташкилотлар сони 2017 йилда тўрттани ташкил қилган бўлса, 2020 йилга келиб 133тани, 2021 йил 130тани ташкил этган. Бу ердаги асосий ўзгариш охириги йилларга тўғри келиб, 17 тадан 130 тагача ошган, натижада хизмат кўрсатилган ташир буюрувчилар сони 1557 кишидан 16830 кишига ошганлигини кузатишимиз мумкин. Туристик фаолиятни амалга оширувчи фирма ва ташкилотлар фаолиятида миқдорий ўзгаришлар таъминланган бўлишига қарамасдан сифат ўзгаришлари яъни самарадорлик пасайган. Яъни 2017 йилда ҳар бир субъект томондан хизмат кўрсатилган ташир

буюрувчилар сони 2448 кишини ташкил қилган бўлса, мазкур кўрсаткич пасайиш тенденциясига эга бўлгани ҳолда 2021 йилга келиб 130 кишини ташкил қилган ҳолос. Табиийки бу бозорда рақобат курашини кескинлашадиганлиги ва мавжуд имкониятларда самарали фойдаланиш йўналишларини излаб топишга эътибор қаратиш лозимлигини асослайди.

Юқоридагиларни инобатга олган ҳолда вилоятда меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситалари сони ҳамда улардаги номер, жойлар, уларга жойлаштирилган кишилар сонини кейинги тўрт йилдаги динамикасига эътибор қаратиб ўтмоқчимиз.

Фаргона вилоятида Меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситалари сони ва улар салоҳиятини динамикаси⁸⁶

	Меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситалари сони	номер (хоналар) сони	жойлар	жойлаштирилган шахслар сони киши
2017	48	859	1997	59933
2018	55	879	1717	73304
2019	81	1273	2917	72118
2020	109	1273	2543	65980
2021	267	1882	4160	60764
2021 йилда 2017 йилга нисбатан ўзгариши (марта)	5,6	2,2	2,1	1.01

Ҳисоб китобларимизга кўра меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситалари сони кейинги беш йилда 5,6 баробарга ошган бўлишига қарамасдан улардаги номер ва ўринлар сони мос равишда 2,2 ва 2,1 баробарга ошганлигини кузатиш мумкин. Шунингдек, уларга жойлаштирилган шахслар сони 1,01 баробарга ошган бўлиб, бу йўналишда ҳам сифатий кўрсаткичларда салбий тенденцияни кузатиш мумкин. Шунга алоҳида эътибор қаратишимиз мумкинки, 2021 йилда меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситалари сони аввалги йилга нисбатан 158 тага ёки 2,4 марта ошган бўлишига қарамасдан номер ва ўринлар сони, мос равишда 1,5 ва 1,6 марта ортган ҳолос. Бундан шунини тушуниш мумкинки, мавжуд меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситаларини алоҳидалаш эвазига уларнинг сони оширилмоқда ҳолос. Бу борада амалга ошириладиган чора-тадбирлар натижаларини сифат кўрсаткичлари асосида туман ва шаҳарлар кесимида қараб чиқамиз. Таҳлилни амалга ошириш учун ҳар бир

номер ва ўринга жойлаштирилган шахслар сони динамикаси ўзгаришини қараб чиқамиз (4-жадвалга қаранг).

Фаргона вилоятида 2017 йилда ҳар бир номерга жойлаштирилган шахслар 69,8 кишини ташкил қилган бўлса, 2021 йилга келиб 32,3 кишигача камайган. Ҳар бир ўринга жойлаштирилган шахслар сони эса мос равишда 30,0 кишидан 14,6 кишигача камайган.

Умумий тенденцияда барча йилларда номер ва ўринларда фойдаланиш самарадорлиги Данғара тумани, Фаргона ва Марғилон шаҳарларида юқори кийматга эга бўлган. Шунингдек, Марғилон шаҳри ва Олтиариқ туманида номерлардан фойдаланиш самарадорлиги юқори суръатларда ўсишига эришилган. Мавжуд ўринлардан фойдаланиш самарадорлик кўрсаткич-ларидаги ижобий ўзгариш Қўқон ва Марғилон шаҳри ҳамда Риштон туманида сезиларсиз даражага ўсиш таъминланган.

⁸⁵ Муаллиф ишланмаси

⁸⁶ Муаллиф ишланмаси

**Меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситаларидаги номер
ва ўринлардан фойдаланиш даражаси⁸⁷**

	2017		2018		2019		2020		2021	
	Ҳар бир номерга жойлаштирилган шахслар сони, киши	Ҳар бир ўринга жойлаштирилган шахслар сони	Ҳар бир номерга жойлаштирилган шахслар сони, киши	Ҳар бир ўринга жойлаштирилган шахслар сони	Ҳар бир номерга жойлаштирилган шахслар сони, киши	Ҳар бир ўринга жойлаштирилган шахслар сони	Ҳар бир номерга жойлаштирилган шахслар сони, киши	Ҳар бир ўринга жойлаштирилган шахслар сони	Ҳар бир номерга жойлаштирилган шахслар сони, киши	Ҳар бир ўринга жойлаштирилган шахслар сони
Фарғона	69,8	30,0	83,4	42,7	57,6	25,9	51,8	25,9	32,3	14,6
шаҳарлар:										
Фарғона	99,3	55,5	107,5	58,5	67,7	36,4	67,7	36,4	42,2	20,5
Кўкон	34,8	10,4	44,5	21,7	29,2	13,8	29,2	13,8	18,2	7,8
Марғилон	74,3	34,3	115,3	54,0	120,5	59,7	120,5	59,7	75,1	33,6
туманлар:										
Олтиариқ	54,2	26,5			105,3	26,3	105,3	26,3	65,6	14,8
Бувайда	10,3	6,2								
Риштон	4,6	2,2	3,3	1,7	4,9	2,5	4,9	2,5	3,1	1,4
Фарғона	11,7	5,9	16,0	8,3	3,1	1,6	3,1	1,6	1,9	0,9
Данғара	94,6	48,9	110,1	56,8	35,9	18,5	35,9	18,5	22,4	10,4

Юқорида келтирилганлардан маълум бўлишича вилоятда туризмни ривожлантириш бўйича ишлар талаб даражасида эмас, яъни туристик хизматлар кўрсаткичларини миқдор жиҳатдан ошиши таъминланаётган бўлсада, улардан фойдаланиш самарадорлиги яъни сифат кўрсаткичларида салбий тенденциялар кузатишмоқда. Таҳлилларимиз кўрсатишича, пандемия даврида нафақат Ўзбекистон, балки бутун жаҳон туризм саноати азият чекиб, чегаралар ёпилганлиги боис, вилоят туристик хизматларида мижозларнинг асосий қисмини республикамизнинг ички маҳаллий туристлари ташкил қилиб, айнан ички туризм бу даврда нисбатан барқарор ривожланди.

Фикримизча, Фарғона вилоятида туризмни ривожлантиришнинг асосий вазифаларидан бири хорижий туристларни тарихий обидалар, меъморчилик, диний ва маданий ёдгорликлар ҳамда бошқа диққатга сазовор замонавий жойлар билан таништириш орқали уларга воҳанинг ижтимоий-маданий тарихи ҳақида батафсил маълумот бериш орқали вилоятнинг туристик жозибадорликни оширишдир.

Фарғона вилоятида жойлашган туристик объектлар орасида Вилоят Хунармандчилик марказлари, Кўкон давлат музей кўриқхонаси, Меҳригёё экотуризм маркази, "Ёдгорлик" ипақчилик фабрикаси ҳамда Саид Аҳмадхўжа мадрасасининг ўрни катта.

Шуни таъкидлашимиз мумкинки, хорижий давлатлардан Фарғона вилоятига туристларни жалб қилиш жозибадорлигини ошириш мақсадида Кўкон шаҳрида йиллик ўтказиладиган Хунармандлар фестивали ташкил этилиб, хорижий шериклар билан фаол ҳамкорлик қилиб келмоқда. Айни пайтда, мунтазам равишда ҳар йили фестивалда дунёдаги кўпгина мамлакатлар туризм ташкилотларининг вакиллари меҳмон бўладилар.

Фарғона вилоятида жойлашган туристик объектлар ва уларнинг жозибадорлигини ошириш имкониятларини тадқиқ этар эканмиз, бунда ходимларнинг сифатли таркибини шакллантириш, сайёҳлик компаниялари сайёҳлик маҳсулотининг самарали тақдимотларини ўтказиш бўйича тренинглар, шу жумладан тегишли ўқув дастурлари билан таъминлашни танлайдиган тизимга ўтиш зарурлигини таъкидлашимиз зарур.

Фикримизча, тренинг дастурларидаги туризм бизнеси тўғрисидаги маълумотларнинг барчаси ходимларини ривожлантиришга қаратилган бўлиши керак, хусусан:

туризм соҳасидаги қонун ҳужжатлари ва уларни тартибга солиш;

тегишли ҳужжатларни расмийлаштириш қоидалари;

туристик компаниялари тўғрисидаги маълумотлар, уларнинг яратилиш тарихи, фаолиятнинг стратегик йўналишлари, амалга оширилаётган асосий лойиҳалар;

турмаҳсулотларининг ўзига хос хусусиятлари, уларнинг рақобат афзалликлари;

турмаҳсулотни рағбатлантириш бўйича тадбирлар ташкил этиш;

савдони ривожлантиришнинг амалий усуллари ва бошқалар.

Турмаҳсулотни сотишда энг асосий жиҳатлардан бириси бу бизнес-мулкот ва музокаралар ва суҳбатлар учун технологияни ишлаб чиқишдир. Бевоқиф турмаҳсулот сотиш самарадорлигини ошириш учун туристларни сотиб олиш иштиёқи ва товар ёки хизмат жозибадорлигини оширишга қаратилган турли хил рағбатлантириш чораларини қўллаш керак. Хизматлар савдосини тарғибот қиладиган ва сотишни тезлаштирадиган қисқа муддатли реклама тадбирларини амалга оширишни ўз ичига олади.

Маъмур чора-тадбирлар номавсумий. савдо ҳажми камайган даврларда турли туристик йўналишидаги кўргазма, ярмаркалар, тақдимотлар, юбилей тадбирлари билан бир даврда амалга оширилиши мақсадга мувофиқ.

Бундай тадбирларни амалга оширилишини рағбатлантириш туризм маҳсулоти ва туркомпанияга истеъмолчилар эътиборини тобора кўпроқ жалб қилиш, туризм хизматларини истеъмолини ва сотишни кучайтириш рағбатлантириш, туризм бозорида савдонинг мавсумий ўзгаришларининг салбий таъсирларини юмшатиш каби вазифаларни амалга оширишни таъминлаш учун мўлжалланган.

Бизнинг фикримизча, вилоятда туристик салоҳиятни ошириш учун мақсадли туристик сегментларини шакллантириш керак, Жумладан, туристик маҳсулотни шакллантириш ва туристларнинг хавфсизлигини таъминлаш, маркетинг тадбирларини йўлга қўйиш ва салоҳиятли турист жўнатувчи мамлакатлар гуруҳлари учун виза сиёсатини соддалаштириш, замонавий меҳмондўстлик инфратузилмасини ва умумий туристик инфратузилмани такомиллаштириш.

Юқоридагилардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, вилоятда туризмни ривожлантириш учун юқори салоҳият мавжуд бўлиб, ундан фойдаланиш самарадорлиги пастигича қолмоқда. Фикримизча, вилоятдаги мавжуд туристик объектларни тўлиқ хусусийлаштириш ёки уларни ДХШ механизми асосида бошқарувини ташкил қилиш, улардан фойдаланиш

⁸⁷ Муаллиф ишланмаси

самарадорлигини оширишга ва мавжуд салоҳиятни янада кўтариншга хизмат қилади.

Хулоса ва тақлифлар. Бугунги кунда ДХШ туризми барқарор ривожлантириш воситаларидан бўлиб, айнан шу механизм орқали соҳанинг мутаносиб ва барқарор ривожланишига ўтиши дунё иқтисодиётида кечаётган долзарб тенденцияларидан биридир.

Ҳар қандай минтақани барқарор туристик, ижтимоий-иқтисодий ва экологик ривожлантириш масалалари бўйича давлат ва хусусий секторниг муштарак манфаатларининг мавжудлиги айнан замонавий шaroитларда ДХШ механизмнинг соҳада қўллаш аҳамиятини белгилаб беради.

Туризм соҳасида ДХШни амалга оширишда мавжуд муаммолар куйидагилардан иборат.

Биринчидан, ДХШ механизми бўйича қонунчиликни тақомиллаштириш лозимлиги.

Иккинчидан, ДХШ тизимининг самарали фаолият кўрсатиши учун бугунги кунда давлат хизматчилари малакасини оширишни таъминлаш зарур.

Учинчидан, бозор қатнашчилари учун ДХШ механизмлари очиклиги шаффоф конкурсли механизмлари таъминланиши зарур.

Тўртинчидан, давлат ташиқлотлари билан кичик ва ўрта тијорат ташиқлотлари ўртасидаги шартнома муносабатлари жараёни институционал таъминотининг сустилиги.

Аммо, ДХШ механизмдан фойдаланиш, биринчи навбатда, хусусий молиялаштиришнинг анъанавий шаклларига жалб қилмайдиган ижтимоий аҳамиятга эга лойиҳаларни қисқа муддатларда амалга ошириш; хусусий бизнес иштирокида лойиҳалар самарадорлигини ошириш; хусусий маблағларни жалб

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Тейлор Ф. Принципы научного менеджмента / Пер. с англ. – М.: Контроллинг, 1991. – 104 с.;
2. Друкер П. Посткапиталистическое общество. Новая постиндустриальная волна на Западе / Пер. с англ. – М.: Academia, 1999. – 288 с.;
3. Друкер П. Практика менеджмента / Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2007. – 398 с.;
4. Drucker, P. (1977). People and Performance: The Best of Peter Drucker on Management. New York: Harper & Row. 317 p.;
5. Porter, M.E. 1998. Clusters and the new economics of competition. Harvard Business Review 76 (6): 77-90.;
6. Porter M. Competition. Moscow: Publishing House Williams. – 2001. – P. 207.;
7. Gordon, I. and McCann, P. 2000. Industrial clusters: complexes, agglomeration and or social networks? Urban Studies 37 (3): – p. 510.;
8. Waits, M.J. 2000. The added value of the industry cluster approach to economic analysis, strategy development, and service delivery. Economic Development Quarterly 14 (1): 35-50.;
9. Wolfe, D. 2003. Clusters from the inside out: lessons from the Canadian study of cluster development. Paper presented at the DRUID summer conference. Copenhagen, June 12-14, 2003.;
10. Enright M.J. Why Clusters are the Way to Win the Game? // Word Link. 1992. July/August. No 5. P. 24-25.
11. Слинков В.Н. Первокласный сервис. Стратегия, тактика, оценка. Практические рекомендации. – М.: Издательство КНТ, 2008. – 272 с.
12. ЧернатонидеЛ. От видения бренда к оценке бренда. Стратегический процесс роста и усиления брендов. –М.: Издательство Группа ИДТ, 2007. – 310 с.

қилиш ва харажатларнинг бир қисмини фойдаланувчиларга ўтказиш (хизматлар кўрсатишни тијоратлаштириш) орқали бюджетга тўғри келадиан юкни камайтириш; энг яхши бошқарув ходимларини, асбоб-ускуналарни ва технологияларни жалб қилиш, охириги фойдаланувчиларга хизмат кўрсатиш сифатини ошириш имкониятини беради.

Туристик бизнесда ДХШ тамойилларини қўллашнинг аҳамияти шундаки, тадбиркорлик фаолиятининг асосий омиллари саналган мулк, инфратузилма, рекреация объектлари асосан хусусий секторда бўлса, туристик йўналишларнинг жозибадорлигини белгилайдиган тарихий ва маданий мерос объектларига давлат эгалик қилади. Айнан туризм соҳасида иқтисодиётнинг тијорат ва нотијорат соҳалари манфаатлари ўзaro боғлиқ бўлади.

Давлат томонидан хусусий тартибга солишни глобал миқёсда иккита асосий умумлаштирилган йўналиш бўйича амалга ошириш тақлиф қилинади.

Биринчи йўналиш бозор ва ўзини ўзи бошқаришнинг қўллаб муҳим маҳсулот турлари учун талаб-тақлиф тизимидаги мавжуд муносабатларнинг ўз-ўзидан пайдо бўлишини ҳисобга олган ҳолда режалар ва давлат дастурларини тузиш йўли билан тартибга солиниши билан боғлиқ.

Иккинчи йўналиш ижтимоий дастурларнинг амалга оширилишини ва бозор иқтисодиётининг ижтимоий йўналишини таъминлайди. Ҳукуматнинг тегишли аралашувисиз бозорнинг ўз-ўзини тартибга солиши монополиялар ошишига, даромадлари бўйича аҳолининг табақлашуви кучайишига, ижтимоий соҳаларни (фан, маданият, санъат, соғлиқни сақлаш, таълим ва бошқалар) қисқаришига олиб келиши мумкин.

13. Гуляев В.Г., Селиванов И.А. Туризм: экономика, управление, устойчивое развитие. – М.: Советский спорт, 2008. – 280 с.

14. Бабажанова Л.Ш.Актуальные аспекты устойчивого развития территорий Республики Узбекистан.

15. Creaco, S. & Querini, G. (2003). The role of tourism in sustainable economic development. Presentation at the 43rd congress of the European Regional Science Association, 27 to30 August 2003, Jyväskylä, Finland.;

16. Reddy, P.C., Basha, A.M.M. & Kumar, M.V. (2014). A study on tourism and poverty reduction. International Journal of Trade and Global Business Perception,5 (1), 754-758.

17. Creaco, S. & Querini, G. (2003). The role of tourism in sustainable economic development. Presentation at the 43rd congress of the European Regional Science Association, 27 to30 August 2003, Jyväskylä, Finland.;

18. Steiner, C. (2006). Tourism, poverty reduction and the political economy: Egyptian perspectives on tourism's economic benefits in a semi-rentier state. Tourism Hospitality Planning and Development,3 (3), 161-177.

19. Meyer D.F., Meyer N., The role and impact of tourism on local economic development: A comparative study. African Journal for Physical, Health Education, Recreation and Dance (AJPHERD) Volume 21(1:1), March 2015, pp. 197-214.

20. Рузиев Ш.Р., Ўзбекистонда туризми ривожлантириш масалалари (хорижий тајрибалар асосида), «Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar» ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 2020 yil

**QO'QON UNIVERSITETI
XABARNOMASI**

**KOKAND UNIVERSITY
HERALD**

**ВЕСТНИК КОКАНДСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

1 / 2023

ISBN: 2181-1695

Bosishga ruxsat etildi 2022-yil 28-dekabr.
Qog'oz bichimi 60x84 1/8 «Libre Franklin, Montserrat»
garniturasida. Shartli bosma tabog'i 8. Adadi 20 nusxa.
Buyurtma rakami № . Baxosi shartnoma asosida.
"Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi"

bosmaxonasida
chop etildi.

OJS
OPEN
JOURNAL
SYSTEMS

